

igor peteh Leonard BERNSTEIN

U novijoj povijesti glazbe teško je naći glazbenika koji bi bolje predstavljao sjevernoameričku glazbu svog vremena od Leonarda Bernsteina (1918. - 1990.), koji je u povijest ušao kao glazbenik kojemu se pripisuju najveće zasluge za promociju sjevernoameričke glazbe i kulture u svijetu. Sustavnim TV-prijenosima anticipirao je ono što danas nazivamo „e-kolegij“ i tako postao prvi učitelj glazbe na daljinu.

Bernstein se *summa cum laude* ostvario u onim idealima i vrijednostima koje kolokvijalno nazivamo američki san: vrhunsko obrazovanje (Harvard), značajne doprinose sjevernoameričkoj glazbi i kulturi, te ogromnu prepoznatljivost u medijima. Za razumijevanje ove konstatacije potrebno je podsjetiti na neke povijesne činjenice koje su to toga dovele. Iako bez kontinuirane stoljetne tradicije, u europskom smislu poimanja duljine povijesnog vremena i stilskih mijena, povijest sjevernoameričke glazbe je dinamična i zanimljiva na drugačiji način. Do naseljavanja bijelaca i crnaca na taj teritorij (početak XVII. stoljeća), pisana glazbena povijest u Sjevernoj Americi kao da nije postojala. Nakon što su doseljenici iz cijelog svijeta zauzeli američki kontinent, sa sobom su, prirodno, donijeli i svoju kulturu. U glazbu su unijeli nove elemente i bili su spremni stvarati novu povijest. Ovo nije mjesto za polemiku oko toga jesu li i kako su doseljenici zatirali drevnu kulturu starosjedilaca, poglavito Indijanaca. U svakom

slučaju, novoosvojeni teritorij je izvršio golem utjecaj na stvaranje glazbe jer su doseljenici iz cijelog svijeta donosili i ugradili u novu domovinu svoju glazbu koja će se kasnije transformirati u tipično američku. Glazbi bijelaca se pridružila i tzv. crnačka glazba s mnogo stilskih inačica. Od sredine XX. stoljeća sjevernoamerička zabavna, *jazz* i *rock* glazba vode glavnu riječ na svim svjetskim pozornicama i medijima. Štoviše, utjecaj američke glazbe je toliki da, u kombinaciji s filmskom i *rock* glazbom, uspješno dominira i diktira glazbene trendove u cijelom svijetu, pa ona guši nacionalne idiome zemalja u koje se izvozi. Koliki je postotak dobrovoljnog, a koliki postotak nametnutog glazbenog epigonstva zemalja uvoznica američkih glazbenih trendova, drugo je pitanje!

Što se tiče simfonijske, koncertantne i komorne glazbe, Europa je na tom području ostala „svoja“, a mnogi su europski glazbenici-emigranti ostvarili uspješne karijere u SAD-u. Glazbenici poput Stravinskog, Prokofjeva, Rahmanjinova i mnogih drugih, svoj europski stil skladanja slobodno su razvijali u SAD-u. U tome su im pomogli i mnogi interpreti njihovih djela. Tako se u SAD-u razvilo poštivanje europske glazbene i uopće kulturne tradicije, koja američkoj nije naškodila, već je obogatila. U toj činjenici leži prednost i čar Sjeverne Amerike: uspješno multikulturalno zajedništvo u kojem svatko može naći vrijeme i prostor za svoje izražavanje.

Noviju povijest sjevernoameričke glazbe prati i jedan posebno zanimljiv fenomen: u XX. stoljeću među najtipičnijim sjevernoameričkim glazbenim temama, osobito filmskim, dominantne su one koje su potekle iz

pera doseljenika čiji su roditelji došli iz drugih kontinenata, najčešće iz Europe. To ukazuje na to da je u SAD-u, za europske prilike, bila (i jest) neobično slobodna i poviješću neopterećena duhovna klima u kojoj su se mogle rađati originalne ideje oslobođene nametnutih krutih akademskih pravila. Ova tvrdnja ne znači odsustvo profesionalizma, već odustajanje od akademske strogosti i krutosti koje su još uvijek prisutne u glazbenoj tradiciji Europe.

Mnogi glazbenici iz Europe i Rusije pronašli su šansu za realizaciju svojih ideje u SAD-u. Upravo u takvim slobodnim okolnostima izrastao je bogomdani Bernsteinov genij, koji je u povijest na „velika vrata“ ušao u pravo vrijeme, vrijeme u kojem je upravo nastao novi masovni medij - televizija! Bernstein se prihvatio izazovnog zadatka da među prvima u povijesti održi masovnu nastavu putem televizijskih prijenosa uživo. Današnjim rječnikom, prvi je uveo e-kolegij (termin koji je nastao pola stoljeća kasnije) iz područja glazbenih umjetnosti. To mu je odmah osiguralo golemu popularnost, gledanost i utjecaj. Bernstein se pokazao iznimno zanimljivim, vještim i superiornim TV moderatorom. Nametnuo se i kao svestrani glazbenik koji je svojim znanjem osvojio masovni auditorij u koncertnoj dvorani u kojoj se snimka rađala, kao i pred TV ekranima gledatelja u njihovim domovima. Bernstein je u svakom novom terminu imao novu temu i originalan pristup obradi sadržaja.

Pamtimo ga po veličanstvenoj seriji „Young People's Concerts“ na američkoj televizijskoj mreži CBS. Ovaj jedinstveni serijal Bernstein je vodio punih petnaest godina, od 1958. do 1972., i donio mu je brojne

nagrade i priznanja. U toj je seriji glazbeni erudit Bernstein majstorski obrađivao širok spektar glazbenih tema. Iako su koncerti bili poučnog karaktera, namijenjeni djeci (osnovno)školske dobi, pomno praćenje Bernsteinovih predavanja ukazuje na to da se apstraktne glazbene teme koje je obradio ne mogu pratiti bez temeljite glazbene naobrazbe. Stoga su ta povijesna predavanja zanimljiva i danas, više velikim nego malim slušateljima. Brzi razvoj elektroničke tehnologije daje nam mogućnost naknadnog gledanja mnogih njegovih TV emisija. Na taj način moguće je spoznati Bernsteinovo nevjerojatno znanje, umješnost komunikacije i vještinu obrade tema s dorečenim objašnjenjima.

Bernstein je u serijalu „Young People's Concerts“ pokazao i nevjerojatnu vještinu vladanja klavirom, ne samo kao pijanist već i kao svestrani glazbenik koji različitim *ad hoc* aranžmanima za klavir u vlastitoj izvedbi može objasniti sve. Objlašnjavao je boje orkestralnih glazbala, pojašnjavao je teorijske glazbene principe, stil zabavne i *jazz* glazbe. Njegova vještina prebacivanja s primjera na primjer, sviranjem jednog fragmenta iz neke skladbe i odmah zatim drugog primjera iz neke druge skladbe sasvim različite po stilu - da bi pojasnio neki glazbeni zakon - upravo je fascinantna. Bio je izvrsno programirani glazbeni „stroj“ koji se po potrebi jednostavno mogao uključiti u bilo koji glazbeni sadržaj. Često je i zapjevao, ne kao izvođač jer nije imao lijep glas, već kao svestrani predavač. Pred publikom je doslovno stvarao glazbu i ležerno predavao tako da se stječe dojam kao da samo čita iz enciklopedije glazbe i nakon toga se slušaju pripremljeni i odabrani primjeri s CD-a.

U segmentu predavanja uživo najviše od svega zadivljuje Bernsteinovo ravnanje orkestrom Njujorške filharmonije. Tko ne zna što je orkestar (ili ansambl), teško može pojmiti prikazanu disciplinu i uvježbanost Bernsteinovog ravnanja Njujorškom filharmonijom. Cijeli je orkestar za vrijeme Bernsteinovih predavanja pažljivo slušao čekajući njegov dogovoreni znak na koji su svi zasvirali nekoliko za ilustraciju odabranih taktova iz partiture povezanih s predavanjem. Sve to izgleda savršeno ležerno i prirodno. S današnje točke gledišta modernog čovjeka naviklog na sveopće okruženje raznih tehnoloških pomagala (od *gadgets* do računala) Bernsteinova aktivnost se može svesti na jednostavni klik mišem ili na uporabu tipaka *play*, *pause* i *stop*. No, treba svakako imati na umu da je Bernstein *play-pause-stop* činio svojim dirigentskim štapićem i ravnao s doslovno stotinu discipliniranih glazbenika koji su morali besprijekorno i od prve uživo izvesti nekoliko taktova iz raznih partitura tijekom predavanja-koncerta. Svaki dirigent zna da su i uz velike napore osnovna disciplina i uvježbanost (pre)često nedostižni ideali za mnoge ansamble.

Bez obzira na pomoć orkestra koji mu je bio glavni partner, Bernstein je sadržaj svih predavanja pred TV kamerama i publikom iznosio sam, vođen svojim znanjem i vještinama. Uz pomoć današnje tehnologije tako radi pripremljeni i opremljeni predavač koji upravlja „mišem“ ili daljinskim upravljačem umjesto dirigentskim štapićem, što mu omogućuje održati predavanje na isti način kao što ga je održao Bernstein. Ali, bez obzira na izdašnu pomoć tehnologije, znanje i umješnost predavača se, ni u tim modernim okolnostima, ne smije podcijeniti!

Kako bilo da bilo, snimke Bernsteinovih predavanja i nakon pola stoljeća od završetka serijala teško prati današnja populacija dvadesetogodišnjaka. Štoviše, rekao bih, sve teže! Bernsteinov pristup je osobito kompliciran onima koji su završili tzv. opće obrazovanje. U današnjim školama učenje glazbe se sve više svodi na anegdotalno-beletrističko-povijesnu komponentu. Njihovi vršnjaci koji su pohađali glazbenu školu u prednosti su glede razumijevanja glazbe, ali ni oni više ne mare za Bernsteinova predavanja. Teško je prognozirati jesu li ta predavanja svoju svrhu dovršila ili će svoju obrazovnu reinkarnaciju i revitalizaciju lekcija dočekati negdje u budućnosti. No, napredak tehnologije, (dostupnost uvijek novih glazbenih sadržaja, kvaliteta slike i zvuka) odvraća tu mladu publiku od gledanja snimaka starih pola stoljeća. Ukratko, novih je informacija toliko da i površno prelistavanje sadržaja oduzima svo raspoloživo vrijeme, a vrijedni sadržaji iz prošlosti ostaju zaboravljeni.

Globalnu popularnost i slavu Bernstein je stekao prvenstveno skladajući filmsku glazbu poglavito čuvenu „West Side Story“ iz 1961. godine. I u ovoj kategoriji dokazao se kao majstor koji suvereno vlada filmskim medijem, bilo kao majstor orkestracije, bilo kao *hit maker*. Blistava ali i napregnuta karijera Leonarda Bernsteina zaokružena je brojnim koncertnim turnejama po cijelom svijetu. U potpunosti „rasprodan“ i prezaposlen, do kraja života je bio svjetski, prije svega ipak američki glazbenik koji je širio i promovirao američki glazbeni duh svakim svojim koncertnim nastupom.